

8. Паньківський К. Роки німецької окупації. – Нью-Йорк, Торонто: Життя і мислі, 1965. – 480 с.
9. Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – 496 с.
10. Ухач В. Культурно-освітня діяльність ОУН (1929–1944 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1998. – 16 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф.3833, оп.1, спр.7.
12. Там само, спр.17.
13. Там само, спр.36.
14. Там само, спр.55.
15. Там само, спр.77.
16. Там само, спр.87.
17. Там само, спр.89.
18. Там само, спр.90.
19. Там само, спр.169.
20. Там само, спр.266.
21. Там само, спр.278.
22. Там само, спр.279.
23. Там само, спр.280.
24. Там само, оп.2, спр.1.
25. Там само, спр.9.
26. Там само, спр.61.
27. Там само, спр.64.
28. Там само, оп.3, спр.9.

In the article there have been observed an incarnation of the political doctrine of the Ukrainian Nationalist's Organization (B) in the cultural educational work of the organization. There have been analysed educational documents of the Ukrainian Nationalist's Organization (B) and shown the role of the organization in making educational-studying process of national coloring.

Key words: General Province, Reichskomissariat of Ukraine, German occupational regime, nazi "the new order", national school, national education, Ukrainian Nationalist's Organization.

УДК 94(477.8)

ББК 63.3 (4 УКР 2) 626

О.М. Малярчук

ГІРСЬКІ, ПРИГІРСЬКІ ТА ПОЛІСЬКІ ГОСПОДАРСТВА В ПЕРІОД ХРУЩОВСЬКОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

У статті на основі архівних матеріалів автор висвітлює проблеми й особливості розвитку колективних господарств регіону в рамках командно-адміністративної системи. Стаття розкриває основні напрями й наслідки аграрної політики партійно-радянської влади в період хрущовського десятиліття.

Ключові слова: аграрна політика, західноукраїнський регіон, колгоспи, землеробство, тваринництво.

Розбудова незалежної держави вимагає глибокого вивчення й критичного осмислення історичного досвіду соціально-економічного розвитку України в минулому. Цілком закономірно, що в нових умовах стає актуальним об'єктивне дослідження всього історичного шляху українського народу і, зокрема, особливості аграрної політики партійно-радянської влади в західноукраїнському селі. Відзначимо, що обережна спроба зробити об'єктивні висновки була здійснена Л.Олесевичем у 1957 р. у статтях Вісника АН УРСР та в “Заходах по збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції на 100 га в передгірських і гірських районах Карпат”, розроблених Зональною комісією [23, с.355–359].

Після проголошення незалежності України вітчизняна історична наука з позицій історизму підійшла до оцінки досліджуваного періоду. В основному проблема аграрної політики партійно-радянської влади досліджена в загальному контексті політичної історії України XX ст., зокрема в працях В.Барана, В.Нечитайла, М.Сеньківа, І.Біласа, С.Білоконя, К.Кондратюка, Г.Костюка, Ю.Сливки, О.Луцького, С.Макарчука, В.Плисюка та інших. Проте питання, пов'язані з особливостями реалізації аграрної політики в Карпатах і Поліссі, науковцями розглядаються тільки принагідно.

Під тиском обставин спадкоємці Й.Сталіна зразу після його смерті розпочали коригування політичного курсу. Про критичний стан справ у сільському господарстві та про необхідність проведення аграрних реформ нове радянське керівництво заявило на вересневому (1953 р.) пленумі ЦК КПРС. Аграрна політика в СРСР після сталінського періоду відзначалась протиборством двох тенденцій – прагматичної та ідеологічної. Перша відображала назрілу потребу в реформуванні цієї відсталого галузі господарства, друга – традиційну лінію соціалістичної й комуністичної перебудови аграрного сектора економіки згідно з офіційними ідеологічними догмами [24, с.153]. Перша з названих тенденцій означала спробу хоча б часткового переходу від реквізичійних до паритетних стосунків із селом, а друга – подальше одержавлення сільського господарства.

Серед перших заходів нового керівництва, що стосувалися досліджуваного нами регіону, – накази Міністерства сільського господарства УРСР “Про проведення осінніх робіт по виноградарству в колгоспах УРСР в 1953 р.” від 7 вересня 1953 р. та “Про стан розвитку виноградарства в колгоспах Ізмаїльської і Закарпатської областей” від 2 жовтня 1953 р. У названих документах указувалось на незадовільний стан справ, незважаючи на те, що в цих областях були всі умови для вирощування високоякісних сортів столового й технічного винограду. Плани посадки високопродуктивних європейських сортів із року в рік не виконувалися, необхідні добрива не вносилися, обробіток ґрунту проводився із запізненнями й неякісно [7, арк.37, 38, 46].

21 вересня 1953 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову “Про заходи по дальшому поліпшенню роботи машинно-тракторних станцій”, у якій наголошувалося на необхідності посилення механізації виробництва й продуктивного використання техніки. Співробітництво МТС із колгоспами не було рівноправним і взаємовигідним. Машинно-тракторні станції, як державні виробничі структури, не були безпосередньо залежними від якості й своєчасного виконання робіт [11, арк.75]. Рішуче поліпшити їх роботу, від якої безпосередньо залежала доля врожаю на колгоспних полях, так і не вдалося. Наприклад, у Волинській області свої договірні зобов’язання перед колгоспами не виконали 60% МТС [1, арк.46]. Украй незадовільно виконувалися договірні зобов’язання МТС із сінозбирання в Рівненській області. Якщо станом на 1 липня 1953 р. було скошено 57% сінокосів, то на 6 липня 1954 р. – лише 7,5%, а такі станції, як Березнівська, Морочнівська, Томашгородська, Корецька, Рафалівська, Бистрицька й Дубнівська, сінозбирання навіть не розпочинали. З року в рік залишалися нескошеними тисячі гектарів природних сінокосів у поліських районах, і це в той час, коли тваринництву області вистачало кормів лише на половину зими [15, арк.27].

Однією з найважливіших невіршених проблем регіону залишалася низька врожайність усіх сільськогосподарських культур у гірських та пригірських районах, яка, у свою чергу, негативно впливала на розвиток тваринництва. Його продуктивність у гірських районах була значно нижчою, ніж у низинних господарствах. Основною причиною такого незадовільного стану сільського господарства була відсутність диференційованого підходу в керівництві ними, шаблонний підхід до їх планування, ігнорування особливостей природних і економічних умов кожного колгоспу. Так, у 1955 р. питома вага льону стосовно всієї засіяної площі в колгоспах ім. Леніна, ім. Ворошилова та ім. Шевченка Стрілківського району Дрогобицької області була однаковою, у той час як природні й економічні умови кожного з цих господарств були різними. Така ж ситуація склалася з вирощуванням картоплі в згаданих колгоспах. Аналогічно в планах виробництва сільгосппродукції Хирівського, Турківського й Боринського районів цієї ж області не були враховані особливості ландшафту, які суттєво різнилися між собою [12, арк.5]. Систематичне відставання колгоспів Боринського району в першу чергу пояснювалось малородючим ґрунтом, кліматичними умовами, де весняний посів затягувався на 45–60 днів, а ранні заморозки знищували недозрілий урожай [13, арк.11]. Під час вирішення питання про спеціалізацію колгоспів варто було керуватися максимальною вигодою від географічних умов з урахуванням надлишку трудових ресурсів у зимовий період, а також робити наголос на лісовому господарстві.

Рівень механізації не лише тваринництва, а й рослинництва колгоспів гірських районів залишався досить низьким. Так, посів зернових культур силами МТС у колгоспах низинних районів Дрогобицької області в 1954 р. було здійснено на 81%, а в колгоспах гірських районів – на 46,9%, у тому числі в господарствах Стріл-ківського району – на 24,6%, Славського – на 14,9%. Збір зернових культур комбайнами МТС у колгоспах низинних районів був виконаний на 35,1%, а в гірських районах – усього на 5,6%. Суттєво не поліпшилися ці показники і в наступних роках [12, арк.8].

Проведений аналіз причин відставання колгоспів Прикарпаття показав, що існували чималі можливості підвищення продуктивності виробництва в галузі рільництва й тваринництва. Однак у регіоні, як у цілому в СРСР, існувала тенденція до розширення посівних площ за рахунок цільних земель. Що стосується Карпат, то тут активно впроваджувалося орання гірських пасовищ, у тому числі “псячок” і “білениці” (так місцеве населення називало малопродатні для сільського господарства земельні ділянки). До угідь, на які проводився розрахунок тваринницької продукції, належали схили, підліски, яри, навіть ті території, де важко було пройти людині зі спеціальною підготовкою [17, арк.33].

Показовим у цьому плані був колгосп ім. Кірова Глибоцького району Чернівецької області, де протягом трьох років розорали сінокоси й пасовища площею в 300 га. Щорічно на обробіток цієї території колгосп витрачав 200 тис. крб. Нарощування сільськогосподарського виробництва поглинало величезні ресурси, проте не давало належних результатів. У 1955 р. урожай кукурудзи становив 1,6 ц/га, – раніше на цій ділянці заготовлювали 20 ц/га якісного сіна. На запитання “Чому так нерозумно використовували землю?” голова господарства Т.Марусяк відповів: “Усі розорані сінокоси і пасовища вважалися орними польовими землями, які включалися до посівного плану. Площі посіву кукурудзи встановлювалися зверху і були обов’язковими для виконання. Мені набридла щоденна критика на адресу нашого колгоспу, тому я вирішив виконати вказівки районних організацій, хоча знав, що урожаю там не буде” [18, арк.29].

Великі зобов’язання щодо вирощування кукурудзи, покладені на гірські й пригірські райони, не виконувалися. Відповідні заходи райкомів партії так і залишилися демагогічними гаслами. Практично саме вони вкрай несприятливо позначилися на економіці господарств, які систематично на всіх рівнях піддавалися гострій критиці [19, арк.8]. Питома вага кукурудзи в посіві зернових культур сягала 60%. Крім “цариці полів”, розширювалися посіви зернобобових культур – вики, гороху, сої, кінського бобу [20, арк.26]. Традиційні площі багаторічних трав, зокрема конюшини й тимофіївки, замінювалися новими культурами.

Аграрна політика компартійно-радянського керівництва в регіоні недостатньо базувалася на наукових дослідженнях і знаннях. Натомість за

основу бралися кабінетні арифметичні розрахунки працівників місцевої номенклатури: “При посіві кукурудзи квадратом 70 на 70 см на гектарі землі буде 20,4 тисячі гнізд. Якщо ми забезпечимо в кожному гнізді по 2 рослини, то на гектарі визріє більше 40 тисяч рослин. Нехай на кожній рослині ми виростимо тільки 1,5 качана середньою вагою 160 грам кожний, то ми отримаємо 96 ц зерна кукурудзи з кожного гектара” [21, арк.28].

У результаті клопіткої дворічної дослідної роботи науковці-аграрники Чернівецької державної сільськогосподарської дослідної станції зробили висновок, що врожайність сіна на гірсько-лісових луках збільшується на 345% у разі внесення в ґрунт усього 1,5 ц аміачної селітри в суміші з 3 ц фосфоритного борошна на гектар землі [22, арк.321]. Однак партійно-господарський апарат не поспішав обґрунтувати думку науковців застосовувати практично, а, у свою чергу, піддавав їх критиці за малоефективну роботу.

Результати, одержані Бактинською дослідною станцією на Закарпатті та місцевими агрономами ще в період володіння цими територіями Чехо-Словаччиною, доводили, що вапнування ґрунтів підвищує врожайність зернових і технічних культур у 1,5–2 рази після внесення 5–10 т меленого вапняку на гектар землі. Урожайність полонинних сіножатей і пасовищ значно підвищувалася за більш високих норм вапнування (10–20 т/га) [8, арк.53]. Зростання місцевого виробництва меленого вапняку, при потребах області 500 тис. т у рік, могли реально збільшити продукцію сільгоспвиробництва.

Отже, однією з важливих причин відставання було ігнорування місцевого досвіду ведення землеробства й тваринництва, що нагромаджувався століттями. Наведемо ще декілька фактів. Для кращого й ощадливішого використання полонин організовувався випас худоби зверху вниз, а не знизу вверх. Тваринницькі приміщення розташовували біля угідь на випадок непогоди чи передчасного випадання снігу, маючи поруч резервні кормові фонди. Для покращення годівельної бази особливу увагу звертали на чагарники, що росли на схилах гір і не допускали ерозії землі. По суті, обласне керівництво не дошукувалося дійсних причин відставання колгоспів, а намагалось компенсувати плани за рахунок додаткових капіталовкладень і пільг (господарства гірських і пригірських районів оплачували роботи МТС у розмірі 75% від планової вартості) та постійною ротацією керівників. Черговою проблемою, що постала перед сільським сектором економіки краю, була відсутність відповідного технічного забезпечення, машин, пристосованих до гірських умов. Так, наявні культиватори для розпушування землі були зовсім непридатними для роботи на рельєфній кам'янистій місцевості [14, арк.12]. Часто виконанню планів перешкоджала незадовільна робота транспорту, який не справлявся з перевезенням сільськогосподарської продукції на гірських дорогах. Оцін-

ка роботи колгоспів залежала не від того, скільки вироблялося продукції, а скільки її було продано державі.

У другій половині 50-х років на колгоспних полях масштабно стала впроваджуватися кукурудза, яка швидко витіснила традиційні культури й зайняла третю частину всіх посівних площ. Догматичні настанови Радянської економічної науки підтримувалися ідеологічно. Ставка робилася не на господарську доцільність, урахування ґрунтових і кліматичних умов регіону, а на директиви партійно-державного апарату. Площі посівів, зайняті під кукурудзу, різко зросли в усіх господарствах краю. Найпомітніше це виявилось після порівняння з іншими культурами. Наприклад, у Рівненській області в 1957 р. посіви кукурудзи сягали 50,6 тис. га, у той час як озимих зернових – 15,3 тис. га, цукрових буряків – 16,1 тис. га, картоплі – 9 тис. га і т. д. [2, арк.1]. Особливого розмаху поширення кукурудзи досягло через п'ять років у Волинській області й сягало 123,6 тис. га [3, арк.89]. Площа боліт і заболочених земель в області становила 500 тис. га. За ґрунтово-кліматичними умовами територія області поділялася на три зони. Перша – північно-поліська, в якій переважали піщані ґрунти, була найменша питома вага орних земель і найбільша – природних кормових угідь; традиційно спеціалізувалася на тваринництві, виробництві товарної продукції льону й картоплі. Друга – південно-поліська, в якій землеробство базувалося головним чином на льоні, цукрових буряках і картоплі; товарне овочівництво концентрувалося в невеликій кількості господарств для забезпечення населення міст Луцька, Ковеля й Володимира-Волинського, а також сировиною Луцького, Рожищенського й Любомльського овочеконсервних заводів. Третя – лісостепова, яка мала основний зерно-буряко-тваринницький виробничий напрямок. У зерновій групі провідне місце займала озима пшениця [4, арк.22–23]. У поліських колгоспах цілком закономірно врожайність кукурудзи сягала 10–15 ц/га, а у відсталих господарствах – 5–6 ц/га [5, арк.7].

У 1958 р. було прийнято рішення про реорганізацію МТС у ремонтно-технічні станції (РТС) і обов'язковий продаж техніки колгоспам. Якщо раніше станції виконували функції організатора колгоспного будівництва, були центром підготовки господарських кадрів на селі, то тепер усе змінилося. Загалом це було позитивне рішення, що відкривало господарські перспективи, які сковувалися всеохоплюючим контролем із боку апарату й керівництва МТС. Придбання техніки господарствами могло сприяти підвищенню продуктивності праці, підвищити врожайність колгоспних полів. Можна навести багато прикладів, коли використання тракторного парку колгоспів було значно ефективнішим, ніж у МТС. Станом на 1957 р. колгоспи Волинської області мали 25 тракторів. У Голубському районі трактором “ДТ-14”, який належав колгоспу, оброблено за рік 550 га умовної оранки, а трактором “Універсал” МТС, що вважався

кращим, – усього 232 га; відповідно “ХТЗ-7” 450 га і 260 га і т. д. [6, арк.10]. У низці господарств виробіток на кожний колгоспний трактор був у два рази більший. Але в результаті здійснення цієї реорганізації колгоспам було завдано великих фінансових збитків. Чимало з них опинилося в списках боржників державі на багато років. У тій же Волинській області вартість усієї техніки, яка була продана колгоспам, складала більше 140 млн. крб. Якщо передові господарства, згідно з підрахунками, могли повністю розрахуватися за техніку протягом п’яти років, то відстаючі польські взагалі були не в змозі її викупити [6, арк.81]. З 264 колгоспів Закарпатської області фінансово-економічний стан дозволяв негайно сплатити вартість техніки лише 30 господарствам. У той же час 25 господарств гірських районів, що мали незначну площу орних земель, узагалі потребували їх [9, арк.11, 14]. Окрім купівлі техніки, колгоспи вимушені були витратити кошти на її ремонт і зберігання, оплату праці технічного персоналу.

Невдовзі спад сільськогосподарського виробництва поглибив негативні тенденції в економіці республіки. Центр аж ніяк не збирався відмовлятися від командних методів управління. 29 жовтня 1960 р. М.Хрущов подав доповідну записку з питань сільського господарства в президію ЦК КПРС. У колгоспах регіону були негайно проведені закриті партійні збори й “накреслені” конкретні заходи в напрямку його піднесення, які значною мірою зводилися до того, щоб “заборонити”, “покарати”, “попередити” і т. п. Спроби адміністративно-командними методами підвищити ефективність роботи в цій галузі не дали бажаного результату. На практиці все більше проявлялися значні перевитрати, що у свою чергу призводило до високої вартості продукції. Так, у колгоспах Ужгородського району собівартість гектара умовної оранки становила 36,4 крб. при плановій собівартості 33,2 крб., у колгоспах Рахівського району – відповідно 45,1 крб. і 23,9 крб., у Хустському – 53 крб. і 33,7 крб. [10, арк.1, 4].

Наступним кроком реформ стало злиття дрібних колгоспів у радгоспи. Розгорнута аргументація Рівненським обкомом партії листа Міністерства сільського господарства УРСР “Про реорганізацію колгоспів області в радгоспи” від 14 вересня 1961 р. небезпідставно зводилася до того, що слід “враховувати безперспективність розвитку сільськогосподарського виробництва економічно слабких колгоспів, велику роздрібненість площ орної землі, ділянки яких відокремлені одна від одної болотами і лісами, що перешкоджало застосуванню правильних сівозмін та використання на них сільськогосподарської техніки...”. Тому обком партії та облвиконком уважали за доцільне передати лісгоспагам області 31 колгосп [16, арк.5].

Після XXII з’їзду КПРС у колгоспному й радгоспному будівництві відбувалося велике реформування, створювалися нові управлінські структури – радгоспно-колгоспні виробничі управління, обласні партійні орга-

нізації розділено на промислові й сільські. Метою цієї реформи було підвищення відповідальності керівних працівників за стан справ у промисловості й сільському господарстві, оскільки їх чисельність зросла приблизно у два рази. Уважалося, що партійних наставників стало більше, отож мала зрости їх керівна роль. Але на практиці це ще більше ускладнило ситуацію. Критичним став неврожайний 1963 р., коли вперше за всі післявоєнні роки довелося вдатися до закупівлі хліба за кордоном. Валовий збір зерна в країні знизився до 107,5 млн. т проти 140,2 млн. т у 1962 р. Між тим дана ситуація формувалася поступово, вона визрівала з рубежу 50 – 60-х років, коли витрати зерна почали значно перевищувати заготівлю – скорочувався державний недоторканий запас. У перші роки семирічки вже почалося “проїдання” державного резерву, а після початку імпорту зерна – скорочення золотого запасу країни. У 1963 р. на закупівлю зерна було витрачено 372,2 т золота (більше третини загального запасу) [25, с.83–84].

Хрущовська аграрна політика в регіоні базувалася на надії вирішувати проблеми країни на основі екстенсивних методів освоєння нових сільськогосподарських площ, які повинні були “прикрити” проблеми колгоспно-радгоспного сектора економіки. Однак, незважаючи на певні позитивні зрушення – застосування машин, удосконалення робочого інвентарю, використання добрив, сільське господарство залишалося однією з найслабших ланок радянської господарської системи. Шаблонне й повсюдне застосування агротехнічних, зоотехнічних та інших заходів без глибокого вивчення й урахування природних і господарських особливостей гірських, пригірських і поліських районів призвело до непродуктивного використання праці й коштів, до невиконання виробничих планів, зниження врожайності полів і продуктивності тваринництва, породило серед частини колгоспників, керівних працівників і спеціалістів почуття розгубленості й безперспективності.

1. Державний архів Волинської області (далі ДАВО), ф.П – 1, оп.2, спр.306. Доповідь секретаря Волинського обкому КПУ І.Грушецького, зроблена на обласній нараді передовиків сільського господарства Волинської області за 1953 р. – 92 арк.
2. ДАВО, ф.Р – 32, оп.14, спр.6. Агротехнічний звіт про вирощування кукурудзи в колгоспах області за 1957 р. – 14 арк.
3. ДАВО, ф.П – 1, оп.2, спр.457. Інформації, довідки про розвиток сільського господарства області за 1959 р. – 148 арк.
4. ДАВО, ф.П – 1, оп.2, спр.548. Документи (інформації, листи, довідки) про розвиток сільського господарства в області за 1964 р. – 55 арк.
5. ДАВО, ф.П – 1, оп.1, спр.433. Протокол VII обласної партійної конференції. 14–15. 12. 1955 р. – 18 арк.
6. ДАВО, ф.П – 1, оп.1, спр.566. Стенограма II пленуму обкому КПУ. 10.03.1958 р. – 109 арк.

7. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), ф. Р – 179, оп.1, спр.1668. Накази Міністерства сільського господарства УРСР про розвиток в області садівництва і виноградарства за 1953 р. 29. 05. – 7.10.1953 р. – 54 арк.
8. ДАЗО, ф.П – 1, оп.1, спр. 448. Інформації, довідки, доповідні записки обкому партії у відділі ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У. 11. 01. – 25. 12. 1947 р. – 85 арк.
9. ДАЗО, ф.П –1, оп.1, спр.3307. Інформації, довідки, пропозиції відділів, райкомів партії про хід виконання постанови лютневого пленуму ЦК КПРС “Про дальший розвиток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій”. 8.03. – 1.09.1958 р. – 70 арк.
10. ДАЗО, ф.П – 1, оп.5, спр.180. Інформації райкомів партії з питань обговорення доповідної записки М.Хрушова від 29 жовтня 1960 р. із питань сільського господарства. 21. 11. – 8.12. 1960 р. – 28 арк.
11. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО), ф.П – 5001, оп.2, спр.227. Інформації, листи та інші матеріали про роботу МТС області. 11.01. – 23.12.1951 р. – 98 арк.
12. ДАЛО, ф.П – 1, оп.29, спр. 48. Доповідні записки статистичного управління про стан і перспективи розвитку сільського господарства в колгоспах гірських районів області. 9. 04. 1956 р. – 42 арк.
13. ДАЛО, ф.П –1, оп.33, спр. 68. Інформації райкомів КПУ про виконання рішень бюро обкому з питань розвитку сільського господарства. 1958 р. – 94 арк.
14. ДАЛО, ф.П – 5001, оп. 33, спр. 68. Інформації райкомів КПУ про виконання рішень бюро обкому з питань розвитку сільського господарства. 1958 р. – 94 арк.
15. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф.П – 400, оп.2, спр. 295. Протокол зборів обласного партійного активу. 6. 07. 1954 р. – 136 арк.
16. ДАРО, ф.Р – 189, оп. – 3-а, спр. 29. Листи Міністерства сільського господарства УРСР про реорганізацію колгоспів області в радгоспи. 14.09.1960 р. – 21 арк.
17. Державний архів Чернівецької області (далі ДАЧО), ф.П – 1, оп.2, спр. 2734. Стенограма пленуму Чернівецького обкому КПУ 28–29 січня 1960 р. – 173 арк.
18. ДАЧО, ф.П – 1, оп.2, спр. 2425. Стенограма пленуму Чернівецького обкому КПУ 26 жовтня 1956 р. – 148 арк.
19. ДАЧО, ф.П – 1, оп.2, спр. 2645. Стенограма пленуму Чернівецького обкому КПУ 13 січня 1959 р. – 112 арк.
20. ДАЧО, ф.П – 1, оп.2, спр.2734. Стенограма пленуму Чернівецького обкому КПУ 28-29 січня 1960 р. – 173 арк.
21. ДАЧО, ф.П – 1, оп.2, спр.2817. Стенограма пленуму Чернівецького обкому КПУ 6–7 лютого 1961 р. – 129 арк.
22. ДАЧО, ф.Р – 4, оп.9, спр.4270. Звіти про науково-дослідну роботу Чернівецької державної сільськогосподарської дослідної станції за 1957 р. – 407 арк.
23. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали (1953–1966). – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича, 1996. – Т.ІІ. – 917 с.
24. Баран В.К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 1996. – 448 с.
25. Зеленин І.Е. Аграрная политика Н.С.Хрушова и сельское хозяйство страны // Отечественная история. – 2000. – №1. – С.76–93.

The problems and peculiarities of the collective households of the region in the frames of command administrative system are depicted. The article analyses the major

trends and the most important consequences of the agrarian policy supported by the Soviet government in the Chruschov's ten – years period.

Key words: *agrarian policy, Western Ukrainian region, collective farms, land toiling, cattle breeding.*

УДК 94 (477.8).

ББК 63.3 (4 Укр) 61

В.М. Яковишин

ПИТАННЯ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ Й МИСТЕЦТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ЗУНР

У статті на основі аналізу багатьох архівних документів, монографічної літератури робиться спроба із сучасних позицій дати об'єктивну оцінку діяльності Західноукраїнської Народної Республіки в розвитку освіти, демократичної культури й мистецтва. Обґрунтовується роль прогресивної української інтелігенції у справі національно-культурного відродження на західноукраїнських землях, зокрема у галузі шкільництва, театрального, хорового, музичного і образотворчого мистецтва. Розкривається також роль у цій справі товариства "Просвіта".

Ключові слова: *Західноукраїнська Народна Республіка, Державний Секретаріат освіти і віросповідань, освіта, культура, театральне, музичне мистецтво, українізація шкільництва, національні меншини, українська інтелігенція, галицький театр, культурно-національне відродження, товариство "Просвіта".*

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки було однією з найважливіших подій української національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. Вона була втіленням багатолітніх прагнень українського народу до свободи й справедливості.

Складовою частиною боротьби за соціальне й національне визволення була турбота про розвиток освіти, культури й мистецтва. Цими питаннями в уряді ЗУНР займався створений 6 листопада 1918 р. Державний Секретаріат освіти і віросповідань, який очолював професор О.Барвінський. Уже в перші дні нової влади цій галузі були виділені спеціальні субсидії.

Велика робота в досліджуваній період була проведена в першу чергу з організації реформи шкільної справи. Цю діяльність здійснювала комісія, створена при Державному Секретаріаті освіти і віросповідань. До неї ввійшли досвідчені фахівці й представники громадськості. Комісією була розроблена спеціальна анкета, яка була розіслана в усі повіти, щоб місцеві вчителі й широка громадськість – "від робітника і селянина до адвоката" – могли висловити свої думки та пропозиції [11, с.83].

Новою владою вживалися заходи з розробки нових шкільних програм і підручників. З цією метою було утворено державне видавництво шкільних підручників і книжок. Усім школам рекомендувалось користу-